

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
Українсько-угорський навчально-науковий інститут
Кафедра історії Угорщини та європейської інтеграції**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Українсько-угорського
навчально-наукового інституту

 Олександр ШПЕНИК
25 червня 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**Історія та культура країн Центрально-Східної
Європи у добу Середньовіччя**

Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Галузь знань	01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність	014 Середня освіта
Предметна спеціальність (Спеціалізація)(за наявності)	014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)
Освітня програма	«Історія (мова навчання фахових дисциплін – угорська)»
Статус дисципліни	обов'язкова
Мова навчання	Угорська

Робоча програма навчальної дисципліни *«Історія та культура країн Центрально-Східної Європи в добу Середньовіччя»* для здобувачів вищої освіти галузі знань *01 Освіта* спеціальності *014 Середня освіта* предметної спеціальності або спеціалізації (за наявності) *014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)* освітньої програми *«Історія (мова навчання фахових дисциплін – угорська)»*

Розробники: Зубанич Л. Л., к.і.н., доцент
доцент кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри Історії Угорщини та європейської інтеграції протокол № 11 від «20» червня 2025 р.

Завідувач кафедри доц. Зубанич Л. Л.

Схвалено науково-методичною комісією Українсько-угорського навчально-наукового інституту протокол № 5 від «24» червня 2025 р.

Голова науково-методичної комісії доц. Талабірчук О. Ю.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	2	
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3,3	3	
	Лекції:	
	32	
	Практичні (семінарські):	
	28	
Вид підсумкового контролю: екзамен	Лабораторні:	
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	60	

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Нормативний курс *«Історія та культура країн Центрально-Східної Європи в добу Середньовіччя»* є базовим для підготовки висококваліфікованих фахівців. Дисципліна викладається на Українсько-угорському навчально-науковому інституті для студентів денної та заочної форм навчання упершому семестрі, 2-го року навчання у відповідності до освітньої програми підготовки бакалаврів спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія).

Метою вивчення навчальної дисципліни *«Історія та культура країн Центрально-Східної Європи в добу Середньовіччя»* якій повинні прослухати студенти, що здобувають ступінь бакалавра, висвітлює історичний шлях народів і країн у регіоні між Балтійським і Чорним та Середземним морями у тісному взаємозв'язку з цивілізаційними процесами, які відбувалися на Європейському континенті упродовж V–XVII ст. Курс передбачає вивчення середньовічної історії таких сучасних країн, як Естонія, Латвія, Литва, Білорусь, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова, Болгарія, Сербія, Чорногорія, Хорватія, Македонія, Боснія і Герцоговина, Албанія та Греція

Відповідно до освітньої програми, вивчення даної дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

інтегральна компетентність – здатність розв'язувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, психології, теорії та методики навчання і характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах середньої освіти;

загальні компетентності (ЗК):

- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями (ЗК – 01);
- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (ЗК – 02)
- Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу (ЗК – 03)
- здатність працювати в команді (ЗК – 04);

- Здатність спілкуватися угорською мовою та іншими іноземними мовами. (ЗК – 05)
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК – 07);
- навички використання інформаційних і комунікаційних технологій (ЗК – 08);
- Здатність бути критичним і самокритичним. (ЗК – 09)

фахові компетентності (ФК):

- здатність до формування в учнів ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків (ФК – 01);
- володіти основами цілепокладання, планування та проєктування процесу навчання учнів (ФК – 02);
- здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів (ФК – 03);
- здатність до пошуку ефективних шляхів мотивації дитини до саморозвитку (самовизначення, усвідомленого ставлення до навчання) (ФК – 04).

предметні компетентності (ПК):

- здатність використовувати методологію історії як науки (ПК – 01);
- здатність орієнтуватися в історичному часі, застосовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу, доцільно використовувати категоріально-понятійний апарат і хронологію історичної науки (ПК – 02);
- здатність ефективно й грамотно працювати з різними джерелами історичної інформації, будувати усні й письмові висловлення щодо історичних фактів, історичних постатей та історичної теорії (ПК – 03);
- здатність розкривати загальну структуру історичної науки на основі взаємозв'язку основних історичних подій та постатей (ПК – 04);
- здатність характеризувати досягнення історичної науки та сучасний стан історичних інституцій, їхні ролі у суспільному житті, оцінювати та визначати історичні джерела (пам'ятки) (ПК – 05);
- здатність застосовувати системні знання з історії та методики навчання історії у викладанні предмета в базовій середній школі, здійснювати структурування навчального матеріалу (ПК – 06);
- здатність застосовувати пошук, аналіз та розуміння архівних матеріалів, дискутувати про минуле в політичному й культурному аспектах (ПК – 07);
- здатність чітко і логічно відтворювати базові історичні знання, оцінювати нові відомості, факти, події та інтерпретації в контексті формування в учнів цілісної історичної картини світу (ПК – 08).

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у здобувачів вищої освіти програмних результатів навчання відповідно до стандарту вищої освіти зі спеціальності **014 Середня освіта** та освітньої програми **«Історія (мова навчання фахових дисциплін – угорська)»**:

знати:

- перебіг основних історичних подій та процесів, які відбувалися в Центрально-Східній Європі упродовж V – XVII ст.
- закономірності й основні етапи розвитку державних форм у Центрально-Східній Європі в епоху Середньовіччя;
- конкретні умови і форми розвитку середньовічних структур у Центрально-Східній Європі.
- особливості інтеграційних процесів у Центрально-Східній Європі в умовах розвитку середньовічних структур;
- головні фактори та особливості розвитку основних соціальних верств і політичних угруповань у народів Центрально-Східної Європи в V–XVII ст.
- діяльність провідних історичних постатей у народів Центрально-Східної Європи.

вміти:

- використовувати набуті знання у викладацькій діяльності в середній школі та професійно-технічному училищі, в науковій сфері;

- володіти найважливішими методами роботи з джерелами;
- досліджувати історичні джерела з історії країн Центрально-Східної Європи;
- розробляти програму викладання та здійснювати наукові дослідження з історії країн Центрально-Східної Європи.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «*Історія та культура країн Центрально-Східної Європи в добу Середньовіччя*» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

Шифр НД за ОП: ОК 04. Історія та культура Античності

Шифр НД за ОП: ОК 14. Історія та культура західноєвропейського Середньовіччя

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «*Історія та культура країн Центрально-Східної Європи в добу Середньовіччя*» вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Пояснює та аналізує суспільні явища, процеси й тенденції у державі та світі, концепцію сталого розвитку людства	ПРН – 01
Уміє використовувати інструменти демократичної правової держави у професійній та громадській діяльності.	ПРН – 06
Застосовує методи та прийоми навчання, інновації, міжпредметні зв'язки у професійній діяльності у закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти, здатний оцінювати результати їх застосування.	ПРН – 08
Здатний цінувати розмаїття та мультикультурність, керуватися в педагогічній діяльності етичними нормами, принципами толерантності, діалогу й співробітництва, проектувати психологічно безпечне й комфортне освітнє середовище у закладах загальної середньої освіти, враховуючи особливості національних спільнот.	ПРН – 11
Характеризує об'єктивно й неупереджено історичні події та постаті різних історичних періодів.	ПРН – 14
Знає історичні особливості розвитку регіонів України, реалізовує краєзнавчий підхід на уроках історії, у позакласній та позашкільній роботі з учнівською молоддю.	ПРН – 18

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «*Історія та культура країн Центрально-Східної Європи в добу Середньовіччя*»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Розуміння еволюцію історичного процесу, хронологію та етапи розвитку історії. Спроможний назвати основні концептуальні підходи, що використовуються при періодизації вітчизняної та світової історії	ПРН – 01
Розуміння особливостей сучасної наукової історичної картини світу, їх основні проблеми та суперечності; знає основні напрямки та тенденції сучасного історичного дискурсу та його зв'язки	ПРН – 06
Спроможний пояснити за допомогою сучасних та різноманітних методів дослідження особливості історичного розвитку світу	ПРН – 08
Уміння визначити значення політичних, економічних, культурних, духовних чинників в історичному процесі, вміє користуватися набутими історичними	ПРН – 11

знаннями у виховній роботі з учнями	
Знання змісту предметної термінології, наукову періодизацію історичних процесів; вміє ідентифікувати визначні історичні постаті та характеризувати їх досягнення й недоліки	ПРН – 14
Уміння простежити цінність захисту незалежності, територіальної цілісності та демократичного устрою України, реалізує краєзнавчий підхід, здатний до критичного осмислення наявного масиву інформації.	ПРН – 18

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

усне опитування, письмові практичні роботи, написання реферату, підсумкові контрольні роботи.

Результати діяльності студентів оцінюються за 100-бальною системою за такими формами контролю: поточний — виступ на практичному занятті (до 5 балів), виконання презентації, домашніх індивідуальних занять (до 40 балів: кожне індивідуальне завдання оцінюється до 5 балів; тематичний (за модулем) контроль (тестування) — до 50 балів.

Підсумковий контроль — виставлення семестрової оцінки студентам, які опрацювали теоретичні теми і практично засвоїли їх.

За результатами поточного контролю та виконання домашніх індивідуальних завдань студенти, які отримали від 90 до 100, балів можуть бути звільнені від підсумкового контролю та отримати оцінку "відмінно", від 80 до 90 балів — "добре", від 70 до 80 балів — "задовільно".

Заплановано дві модульні контрольні, захист реферату, заслуховування доповіді, перегляд презентації студента.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: Поточний контроль – це оцінювання знань студента під час семінарських занять, самостійної роботи та активності студента на занятті.

Поточний контроль рівня засвоєння навчального матеріалу дисципліни оцінюється за п'ятибальною шкалою. У кінці семестру виводиться середнє арифметичне усіх одержаних оцінок за відповіді та модуль. Одержаний результат переводиться у бали.

Якщо студент жодного разу не відповідав на семінарських заняттях, матиме за відповідний поточний контроль 0 балів.

Форми участі студентів у навчальному процесі, які підлягають поточному контролю:

- Виступ з основного питання.
- Усна наукова доповідь.
- Доповнення, запитання до виступаючого, рецензія на виступ.
- Участь у дискусіях, інтерактивних формах організації заняття.
- Аналіз джерельної і монографічної літератури.
- Письмові завдання (тестові, контрольні, творчі роботи тощо).

Результати поточного контролю заносяться до журналу обліку роботи академічної групи. Позитивна оцінка поточної успішності студента за відсутності пропущених і невідпрацьованих семінарських занять, позитивні оцінки за модульні роботи є підставою допуску до підсумкової форми контролю – іспиту.

Форма модульного контролю: Модульний контроль (МК) проводиться два рази за семестр, відповідно до графіка навчального процесу.

Контрольні заходи модульного контролю з навчальної дисципліни проводяться під час семінарських занять в академічній групі відповідно до розкладу занять.

Контрольні заходи модульного контролю проводяться у комбінованій формі: у вигляді тестування та письмових контрольних робіт. Вид контрольного заходу та методика урахування

складових модульного контролю при визначенні оцінки за МК розробляється викладачам і затверджується кафедрою.

До контрольного заходу відповідного модульного контролю студент допускається незалежно від результатів поточного контролю. На консультаціях студент може відпрацювати пропущені семінарські заняття, захистити індивідуальні завдання, реферати, а також ліквідувати заборгованості з інших видів навчальної роботи.

Студент, який з поважної причини не зміг з'явитися на модульний контроль за дозволом декана може скласти пропущений модульний контроль з предмету.

Форма підсумкового семестрового контролю: студенти, які за результатами модульних контролів здобули з навчальної дисципліни не менше від встановленої мінімальної кількості балів, атестуються із виставленням їм державної семестрової оцінки («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») відповідно до шкали переведення. Студенти, які атестовані з оцінкою «незадовільно» зобов'язані скласти семестрові екзамени. Семестрові екзамени можуть також складати студенти, які бажають покращити оцінку, отриману за результатами модульних контролів. Оцінювання знань на екзаменах здійснюється у 100-бальній шкалі.

Розподіл балів, які отримують здобувачі за поточний та модульний контроль (Змістовий модуль 1.)

Поточне оцінювання та самостійна робота									Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	CP	...	...	50	100
8	8	8	8	8	10					

T1, T2 ... – теми

CP – самостійна робота

(Змістовий модуль 2.)

Поточне оцінювання та самостійна робота									Модульна контрольна робота	Сума
T7	T8	T9	T10	T11	CP	...	...	...	50	100
10	10	10	10	10						

T1, T2 ... – теми

CP – самостійна робота

Оцінювання окремих видів навчальної роботи

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	10	50	10	50
Письмове тестування при тематичному оцінюванні				
...				
Презентація				
Реферат				
Есе				
Самостійна робота				
Модульна контрольна робота		50		50
Разом	10	100	10	100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Виконання модульної контрольної роботи передбачає письмові відповіді на теоретичні питання, різних рівнів складності. За кожну правильну відповідь на 3 теоретичні завдання студент може отримати від 10 до 20 балів максимум. До модульної контрольної роботи допускаються студенти, як відвідали не менше 90 % аудиторних занять (або відпрацювали пропущені заняття на консультаціях) і отримали не менше 60 % від можливої кількості балів за поточну роботу.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Оцінка за шкалою ECTS	Кількість балів	Оцінка за національною шкалою (іспит)	Критерії знань
A	90-100	відмінно	Студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення навчальних першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок.
B	82-89	Добре	Студент добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, вільно володіє державною мовою; але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного завдання
C	74-81		
D	64-73	Задовільно	Студент в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають у студента невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю.
E	60-63		
FX	35-59	Незадовільно	Студент не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.
F	0-34		

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

МОДУЛЬ I

Змістовий модуль 1.

Тема 1. Давні слов'яни в історії Центрально-Східної Європи. Предмет курсу. Центрально-Східна Європа як історичний регіон. Фізично-географічна характеристика Центрально-Східної Європи. Зміст і завдання дисципліни, її структура та періодизація. Дискусійні проблеми періодизації. Актуальні питання історії народів Центрально-Східної Європи. Слов'янофільство. Роль південних і західних слов'ян в історії Центрально-Східної Європи. Специфіка формування слов'янських народів та їх національних держав. Загальні тенденції політичного, соціально-економічного та культурного розвитку народів Центрально-Східної Європи. Характеристика основних джерел з історії народів Центрально-Східної Європи. Історіографія історії народів Центрально-східної Європи. Здобутки українських істориків. Роль кельтських, фракійських та германських племен. Римська імперія і племена Центрально-Східної Європи. Криза Римської імперії і “Велике переселення народів”. Утворення Східно-Римської (Візантійської) імперії. Середнє та Нижнє Подунав'я на світанку Середньовіччя. Гунни. Гуннський племінний союз на Дунаї. Аттіла. Аварський каганат.

Етногенез давніх слов'ян, його головні ознаки: наявність певної території та загальнослов'янської культури, існування праслов'янської мови, рівень самосвідомості. Проблеми походження слов'ян: наукові гіпотези та концепції їх прабатьківщини. Антропологічні особливості слов'ян. Перші історичні відомості про слов'ян у працях Геродота, Плінія Старшого, Корнелія Тацита, Птоломея, Йордана, Прокопія Кесарійського та інших авторів. Поява слов'ян на історичній арені. Слов'янські племена в добу “Великого переселення народів”. Три періоди в історії походів та заселення слов'янами Балкан: 1) III – середина V ст.; 2) кінець V – перша половина VI ст.; 3) друга половина VI – перша половина VII ст. Слов'яни і Візантія. Розпад давньослов'янської спільноти. Формування трьох гілок слов'ян: східної (українці, росіяни, білоруси), південної (болгари, серби, хорвати, боснійці, словенці, македонці, чорногорці) та західної (поляки, чехи, словаки, серби-лужичани та ін. полабсько-поморські племена). Етнографічне розташування основних східнослов'янських, південнослов'янських та західно-слов'янських племен. Основні віхи етногенезу південних і західних слов'ян. Суспільно-політичний устрій давніх слов'ян: рід (союз сімей), родоплемінний союз, племінне об'єднання або племінна держава, багатоплемінна держава. Військова демократія. Розвиток господарства: землеробство, тваринництво, полювання, лісове бортництво. Ремесло і торгівля. Релігійні вірування слов'ян: народні обряди та пантеон богів. Становлення слов'янської культури.

Тема 2. Болгарія. Проникнення протоболгар на Балкани і утворення Першого Болгарського царства. Проблема походження болгар в історичній літературі. Утворення болгарської держави. Внутрішня і зовнішня політика болгарських ханів. Болгаро-візантійські відносини VII–IX ст. Прийняття християнства і його роль у розвитку болгарської державності. Боротьба за автокефалію болгарської православної церкви. Діяльність Кирила і Мефодія. Асиміляція протоболгар слов'янами. Формування феодальних відносин в країні. Богомільський рух та його місце серед інших єретичних вчень. Головні причини феодальної роздрібленості та загибель Першого Болгарського царства. Болгарія під зверхністю Візантії. Еллінізація Болгарії та утвердження феодалізму у візантійській формі. Національно-визвольна боротьба болгарського народу проти візантійського панування. Повстання 1185–1187 років і утворення Другого Болгарського царства. Культура Першого Болгарського царства. Етнокультурна консолідація слов'янської болгарської народності. Процеси християнізації в державі та ересь богомилів. Вплив Візантії на болгарську культуру. Мистецтво. Скальний рельєф поблизу с.Мадара. Перші пам'ятки літератури (“Іменник болгарських ханів”). Створення слов'янської азбуки і виникнення слов'янської літератури. Діяльність учнів Кирила і Мефодія в Болгарії. Святий Климент Охридський. Святий Наум. Преславська літературна школа. Іоанн Екзарх, єпископ Константин, Чорноризець Храбр.

Друге Болгарське царство. Феодальні відносини в країні: форми землеволодіння, категорії селян, їх соціально-правове становище. Розвиток ремесла та торгівлі. Повстання Івайла (1277 р.). Зростання сепаратизму та розпад Другого Болгарського царства. Завоювання Болгарії турками-османами, його етапи та наслідки. Внутрішня політика Порти на загарбаних землях. Соціально-економічне становище болгарського народу в XIV – першій половині XVII ст. Занепад сільського господарства та ремесел. Національно-визвольний рух болгарського народу проти османського іґа. Тирновське повстання 1598 р. Стан болгарських земель в XVI – першій половині XVII ст. Болгарська культура в XIII–XVII ст. Архітектура: церква 40 мучеників у Тирнові. Мистецтво: фрески Боянської церкви. Розвиток мініатюри: “Манасієва хроніка”, “Тетраєвангеліє”. Пам’ятки літератури: “Синодик царя Борила”, “Болонський псалтир”, “Добромирове Євангеліє”. Матвій Граматик. “Житіє Св. Миколая Софійського”. Культура щоденного побуту.

Тема 3. Сербія. Заселення сербськими племенами Балканського півострова. Соціально-економічний розвиток сербських земель. Прийняття християнства. Перші сербські державні утворення – Рашка, Захум’є, Дукля (Зета). Князь Рашки Мутимир і спроба об’єднання сербських земель. Об’єднувача політика князя Рашки Часлава. Об’єднання сербських земель навколо Зети. Утворення держави Неманичів. Держава Неманичів. Внутрішня та зовнішня політика короля Стефана Першовінчаного. Сербія за часів правління Стефана Душана (1331–1355 рр.). “Законник” царя Душана (1349 р.). Війни з Болгарією та Візантією. Становлення і розвиток державних інститутів. Соціально-економічний устрій: громада й задруга.

Початок османської експансії. Розпад Сербського царства. Битва на Косовому полі (1389 р.) та її наслідки для історичного розвитку сербської державності. Сербська деспотовина XV ст. Втрата власної державності та перетворення Сербії на частину Оттоманської Порти. Міграція сербського населення: напрями та форми. Сербія під османською владою: політичний, економічний та соціальний аспекти питання. Становище сербської православної церкви. Антитурецькі повстання (гайдуки та ускоки). Культура Сербії у XII–XVII ст. Вплив християнства на культурний розвиток сербського народу. Мирославовоєвангеліє. Народний епос та його цикли – докосовський, косовський і цикл королевича Марка. Перші писемні пам’ятки: “Мирославлеве Євангеліє”, житія святих. Святий Сава. “Житіє Святого Симеона”. Архієпископ Данило. “Житіє королів та архієпископів сербських”. Константин Філософ. “Житіє деспота Стефана Лазаревича”. Архітектура та живопис (фрески та книжкова мініатюра).

Тема 4. Хорватія та Словенія. Перші історичні відомості про хорватів, їх розселення на Балканах в VII ст. Посавська і Далматинська Хорватія. Утворення ранньофеодальної хорватської держави короля Томислава. Прийняття християнства та церковні суперечності в X ст. Діяльність “глаголяшів” – патріотично налаштованих священиків та їхніх послідовників з мирян. Соціально-економічний розвиток хорватських земель в VII–XI ст. Внутрішньо- та зовнішньополітичні причини занепаду ранньосередньовічної Хорватської держави. Прийняття християнства та його вплив на розвиток хорватської культури. Глаголиця, кирилиця і латиниця. Найдавніші пам’ятки хорватської писемності: “Башчанська плита” з острова Крк.

Угорсько-хорватська унія 1102 р. Політичний розвиток хорватських земель у складі Угорсько-Хорватського королівства. Соціально-політичні наслідки монголо-татарського нашествия на південнослов’янські землі. Хорватські землі наприкінці XII – в середині XIV ст. Розвиток великого церковного та світського землеволодіння. Міське і рицарське право. Виникнення станово-представницьких законодавчих органів. Еволюція угорського правління в Хорватії. Турецький напад на Хорватію. Битва при Могачі (1526 р.) та її політичні наслідки. Початок “двох століть суцільного плачу” хорватської історії. Селянське повстання 1573 р. Поширення протестантизму на хорватських землях. Створення Воєнної Границі (Країни). Державно-правове становище Хорватії в Габсбурзькій монархії. Ідея слов’янської єдності.

Хорватська культура у XII–XVII ст. Церковна архітектура (“плетена орнаменталістика”). Могильні пам’ятки (“мрамори”). Перші правові документи. “Винодольський законник”.

Розселення словенських племен. Залежність словенців від Аварського каганату. Словенці у складі князівства Само. Поширення християнства католицького обряду в другій половині VIII ст. Блатенське князівство. Німецька колонізація словенських земель. Велика

Карантанія. Розпад Великої Карантанії. Приєднання Штирії, Каринтії і Крайни до Чеського королівства. Соціально-економічний розвиток Словенії в XII–XV ст. Піднесення міст. Словенські землі в складі Габсбурзької імперії: політичний і соціально-економічний аспекти питання. Словенія в умовах османської експансії. Повстання 1478 р. Посилення феодалного тиску і селянські виступи XVI ст. Словенські землі в епоху Реформації та Контрреформації.

Культура Словенії. Література: поезія, історичні хроніки. “Каринтійська хроніка священика Унреста”. Мистецтво: фресковий живопис Янеза Люблінського та Вінцета із Каства. Архітектура (від романського до готичного стилю). Культурне піднесення в період Реформації. Формування словенської літературної мови. Примож Трубар. Адам Бохорич. Ю. Далматін.

Тема 5. Польща та Помор'я. Кордони розселення польських племен в VI – IX ст., їх соціально-політична структура, культура та релігія. П'ясти і Попеліти. Утворення і розвиток давньої Польської держави. Мешко I (бл. 960–992 рр.). Прийняття християнства (966 р.) та його вплив на суспільно-політичне і культурне життя держави. Внутрішньо- і зовнішньополітичне становище Польської держави за правління Болеслава I Хороброго (992–1025 рр.). Формування феодалних відносин. Криза польської державності. Статут Болеслава III про принципи успадкування верховної влади та його наслідки. Польща в період феодалної роздробленості: політичний та економічний аспекти проблеми. Німецька колонізація. Орденські землі в Польщі. Розвиток міст, ремесла і торгівлі. Соціальна структура населення: рицарський стан (великі феодали та служива знать), духовенство, міський стан (патриціат, міщани-ремісники, плебс), категорії селян. Культура Польщі X–XII ст. Прийняття християнства та його вплив на культурний розвиток поляків. Виникнення кафедральних і монастирських шкіл. Школа й бібліотека при Краківському кафедральному соборі. Хроніка Галла Аноніма. Архітектра: кафедральний костел у Познані, костел під Гнезно, костел Св.Фелікса й Адуката на Вавелі у Кракові.

Боротьба за відновлення єдиної Польської держави в XIII – на початку XIV ст. Внутрішня (адміністративна, військова, судова реформи) і зовнішня політика Казимира III Великого (1333–1370 рр.). Початок правління династії Ягелоннів. Польська держава за часів Людовіка Анжуйського (1370–1382 рр.). Кошицький пакт (1374 р.). Кревська унія (1385 р.). Відносини з Тевтонським орденом. Грюнвальдська битва 1410 р. та її історичне значення. Формування станово-представницької монархії: становлення інституту земських сеймиків та нового механізму прийняття законів (монарх, двопалатний вальний сейм – сенат і посольська ізба), станові привілеї польських феодал. Соціально-економічний розвиток Польщі. Фільварково-панщинна система. Причини її виникнення, природа та історична роль. Концентрація земельної власності у магнатів. Соціальна структура сільського населення: кметі, загородники, комірники, корчмарі і мельники. Розвиток міста, ремесла і торгівлі. Політичний розвиток Польської держави в XVI – першій половині XVII ст. Проблема абсолютизму. “Екзекуціоністський” рух за повернення королівських земель – боротьба короля, шляхти і магнатів. Вплив ідей Реформації на польські землі. Постанови Тридентського собору 1563 р. Зовнішня політика Польської держави в XVI – першій половині XVII ст. Люблінська унія (1569 р.). Політична криза 1570-х років. Початок правління династії Ваза. Внутрішня і зовнішня політика Сигізмунда III (1587–1632 рр.), Владислава IV (1632–1648 рр.) та Яна Казимира (1648–1668 рр.).

Польська культура в XII–XV ст. Освіта. Відкриття парафіяльних шкіл у містах. Краківський університет (1364 р.). Перші польськомовні літературні твори: “Пісня Богородиці”, Свентокшишські проповіді. Історичні твори. “Хроніка поляків” Вінцентія Кадлубека, “Великопольська хроніка”. Поширення готичного стилю в архітектурі: кафедральний собор у Вроцлаві, Маріацький костел у Кракові. Скульптура. Мадонна у Висотицях. Польська культура XVI–першої половини XVII ст. Гуманізм у Польщі: Філіпп Каллімаха. Розвиток освіти і науки. Діяльність Краківської академії. Миколай Коперник “Про обертання небесних сфер”. Ян Длугош і його “Історія Польщі”. Виникнення друкарства (1474 р.) та його вплив на розвиток літератури. Роль Миколая Рея і Яна Кохановського у становленні польської літературної мови. Зміни у матеріальній культурі. Поняття “сарматизм”.

Територія розселення полабських і поморських слов'ян. Господарство. Суспільний лад. Релігія. Боротьба слов'ян з німецькими феодалами. Вендська держава. Правління князя ободритів Готшалка (1044–1066 рр.). Поширення християнства. Захоплення німецькими феодалами земель полабських і поморських слов'ян. Походи саксонського герцога Генріха Лева на землі бодричів. Опір бодричів під проводом князів Ніклота та його сина Прибислава. Створення Макленбурзького герцогства. Угода Генріха Лева з Прибиславом. Створення в Примор'ї напівзалежного слов'янського князівства. Понімечення місцевого населення.

Тема 6. Чехія. Виникнення Моравської держави. Політичний і соціально-економічний устрій держави. Етнічний склад населення. Німецька експансія на землі Великоморавського князівства. Християнізація та просвітницька діяльність Кирила й Мефодія. Головні причини занепаду Великої Моравії та її історичне та культурне значення. Утворення Давньочеської держави Пршемисловичів. Хрещення князя Борживоя (Боривоя). Князь Спитігнев і звільнення Чеського князівства від залежності Великоморавської держави. Князь Вацлав I (921–935 рр.), його державницька місія та мученицька смерть. Правління князя Болеслава I. Визнання сюзеренітету німецького правителя Оттона I. Протидія малярській експансії. Внутрішня та зовнішня політика Болеслава II Побожного. Знищення роду Славниковичів. Заснування Празького єпископства. Становище католицької церкви в державі.

Соціально-економічний та політичний розвиток Чеської держави в XI–XII ст. Консолідація чеської держави і династії Пршемисловичів за правління Бржетислава I та Вратислава II. Відносини Вратислава II імператором Генріхом IV. Вратислав II – перший чеський король. Криза династії Пршемисловичів і чеської державності за правління Бржетислава II, Борживоя II і Святополка. Владислав I і відновлення інтегральності чеської держави. Правління князя Собеслава. Чеські правителі у фокусі імперської політики Фрідріха I Барбаросси. Владислав II – другий чеський король. Зміцнення феодальних відносин. Статут князя Конрада Отти (1189 р.).

Чеська культура. Романська архітектура. Ротонда св. Віта. Вплив латинської культури на архітектуру. Базилика св. Іржі у Празькому граді. Світська архітектура. Королівський палац у Празькому граді. Юдитин міст. Життя святих (Легенда про Св. Людмилу та Св. Вацлава). Хроніка Козьми Празького. Розвиток книжкового живопису. Вюльфенбюттельський рукопис легенди Гумпольда про св. Вацлава, Вишеградське євангеліє. Грегоріанський хорал. Пісня “Господи, помилуй нас”.

Причини економічного розквіту чеської середньовічної держави в XIII ст.: перехід від аграрного характеру економіки до аграрно-ремісничого. Німецька колонізація та її роль в урбанізації чеських земель. Розвиток чеських міст: нюрнберзьке і магдебурзьке право. Соціальний та національний склад чеських міст. Отримання спадкового королівського титулу Пршемислом Отакаром I (1197–1230 рр.). Король Вацлав I (1230–1253 рр.) і Австрія. Пршемисл Отакар II (1253–1278 рр.), Польща та Литва. Унія Австрії з Чехією. Пршемисл Отакар II і Рудольф Габсбург. Битва при Мархвельді. Вацлав II (1283–1305 рр.), король Богемії і Польщі. Спроби створення чесько-польсько-угорської імперії. Вацлав III (1305–1306 рр.) і припинення династії Пршемисловичів.

Політична ситуація в Чехії в першій третині XIV ст. Боротьба за чеський престол. Правління Люксембургів. Чеська корона за правління Карла IV (1346–1378 рр.). Політичний курс Карла IV на зміцнення центральної влади. Взаємовідносини короля, шляхти, міст і церкви. Проголошення Карла IV імператором Священної Римської імперії. “Золота булла” (1356 р.), чотирнадцять спеціальних грамот (1348 р.), законник “*Majestas Carolina*”: їх зміст та значення для суспільно-політичного життя держави. Політика Карла IV в галузі економіки та освіти. Заснування Празького університету (1348 р.). Криза чеського суспільства на зламі XIV–XV ст. Ідеологічні передумови гусизму. Діяльність Я. Гуса. Формування основних таборів гуситського руху: чашники та таборити. Гуситський реформаційний рух 1419–1471 рр. та його головні етапи. Тактика і організаційна структура гуситської армії. Ян Жижка та Прокоп Великий. Закордонні походи гуситів. Становище в таборі повстанців на початку 1430-х рр. Битва при Ліпанах (1434 р.) та її наслідки. Політична боротьба в період з 1437–1471 рр. Іржі з Подебрад. Суспільно-економічний розвиток Чехії в XV ст. Піднесення міст. Об'єднання чеської і

угорської корон під владою Владислава з династії Ягелоннів. Діяльність П.Хельчицького та виникнення “зразкових християн-ських громад”. Послаблення королівської влади та наростання соціальної напруги на зламі XV–XVI ст. Обставини входження чеських земель до складу Габсбурзької монархії. Внутрішня політика короля Фердинанда I Габсбурга (1526–1564 рр.). Поширення реформаційних ідей серед різних прошарків чеського суспільства. Контрреформаційна діяльність єзуїтів. Процес понімечення Чехії. Конфлікти станів з королем. Повстання 1547 р. Економічний розвиток. Релігійна боротьба. Община чеських братів. Загострення політичних протиріч наприкінці XVI–XVII ст. Чеське станове повстання 1618–1620 рр. та його наслідки. Чеські землі в період Тридцятилітньої війни (1618–1648 рр.) Воєнні дії на території Чехії. Політичні та економічні наслідки Тридцятилітньої війни для чеських земель.

Чеська середньовічна культура. Прийняття християнства та його вплив на культурний розвиток чехів. Роль монастирів в духовному та культурному житті народу. Діяльність Козьми Празького. Школа і освіта. Празький університет (1348 р.). Формування старочеської мови. Розвиток чеської літератури в XIII ст.: чеська драма, гуситські хроніки. Музична творчість. Архітектура: від готичного стилю до Ренесансу. Вплив гуманізму на чеську культуру в XV ст.

Змістовий модуль 2.

Тема 7. Угорщина. Угорські племена на світанку Середньовіччя. Прихід угорців у Тисо-Дунайську низовину. “Віднайдення батьківщини”. Набіги угорців на Західну Європу. Поширення християнства. Виникнення ранньофеодальної держави. Іштван I Святий (бл.974–1038 рр.). Насадження католицизму. Заснування архієпископств та єпископств. Поділ Угорського королівства на комітати. Формування державних інститутів і чинів. Внутрішня і зовнішня боротьба за збереження країни. Розвиток культури. Романське мистецтво (палац в Естергомі, замок у Вишеграді, церкви в Любені і Яке). Життя угорських святих. Агіографічні твори печського архієпископа Мора (історія св.Зерарда і Бенедєка, життєписи короля Іштвана і єпископа Гелерта). Літургічні гімни. Приєднання до Угорського королівства словацьких земель. Поширення на словацькі землі угорської адміністративно-територіальної організації. Економічний розвиток та соціальна структура словацького суспільства. Внутрішня боротьба на початку XIII ст. Золота булла Андраша II. Зовнішня політика угорського королівства у XIII ст. Монголо-татарське нашествя та його наслідки. Бела IV (1235–1270 рр.) Зростання міст. Утвердження Анжуйської династії та її внутрішня політика. Карл Роберт (1310–1342 рр.). Лайош I Великий (1342–1382 рр.). Зближення Угорщини з Польщею і Чехією. Зустріч угорського, чеського і польського королів у Вишеграді (1335 р.). Зміни в соціальній структурі угорського суспільства у XIV–XV ст. Управління Трансильванією. Зовнішня політика династії Анжуйської династії. Прихід до влади Люксембургів. Формування станової монархії. Боротьба з турками. Розквіт Угорського королівства за правління Матяша I Корвіна. Спроба створення Дунайської імперії.

Культура Угорщини XII–XV ст. Архітектор Віллар де Гоннекур. Готичні собори Марії (Матяша) та Марії Магдалени в Буді. Замокві палаци – королівські резиденції Вишеград, Буда, Діюшдьор. Угорське мистецтво. Угорська мініатюра. Біблія Деметера Некчеї. Живопис на дошці. Томаш Коложварі. Історичні хроніки. Ілюстрована хроніка. Анонімус та його праця “Діяння угрів” (“Gesta Hungarorum”). Хроніка Шимона Кезаї. Янош Кюкюллеї та його історія панування Лайоша Великого. Угорськомовний вірш – “Древньоугорський плач Марії”.

Угорське королівство на початку XVI ст. Етнічні процеси в XVI ст. Влада і стани. Соціально-економічний розвиток. Селянська війна 1514 р. під проводом Дьордя Дожі. Битва під Могачем і розпад Угорського королівства. Габсбурзька Угорщина. Угорські землі під владою Порту. Трансильванське князівство. Піднесення Трансильванського князівства за правління Габора Бетлена і Дьордя I Ракоці. Боротьба народів Угорщини і Трансильванії проти османського іґа. Реформація в Угорщині і Трансильванії. Контрреформація в Угорщині і Трансильванії. Антигабсбурзькі визвольні рухи в Угорщині і Трансильванії. Іштван Бочкаї. Соціальна боротьба в Угорщині і Трансильванії. Культура Угорщини і Трансильванського князівства XVI–XVII ст. Історичні твори. Іштван Бродарич. Ференц Форґач (“Угорська

історія”). МіклошОлаг (“Аттіла”, “Угорщина”). Розвиток книгодрукування. Друкарня в Шарварі. ЯношСільвестер і публікація угорською мовою “Нового завту”. Трансильванський проповідник і книговидавець ГашпарГелтаї (1490–1574 рр.). Угорська література. Поет БалінтБалашші (1554–1594 рр.). Поет, публіцист, полководець і державний діяч МіклошЗріні (1620–1664 рр.) та його твори (“Про короля Матяша”, “Сігетська небезпека”). Драматург Петер Борнемісса (“Електра”).

Економічний розвиток. Соціальна структура суспільства. Словацькі землі в умовах феодальної роздрібленості. М.Чак та О.Аба. Соціально-економічні зрушення в XIV ст.: завершення формування системи феодальної залежності, зміцнення великих феодальних господарств, прискорення розвитку міст і торгівлі. Словацькі землі за правління Лайоша I Великого (1342–1382 рр.). Волоська колонізація гірської частини словацьких земель наприкінці XIV ст. Поширення гуситської ідеології на Словаччині. Рух “братриків”: ідеологія та форми боротьби. Словаччина в центрі боротьби за угорську корону в XV ст. Я.Іскра. Зміцнення центральної влади в Угорському королівстві за правління Матіяша I Корвіна (1458–1490 рр.). Формування станово-представницької монархії. Соціально-економічне становище словацьких земель в XV ст. Включення словацьких земель до складу монархії Габсбургів. Османська навала та її наслідки. Загарбання Південної Словаччини Туреччиною в середині XVI ст. Вплив австро-турецьких війн другої половини XVI ст. на становище Словаччини. Повернення Австрії Південної Словаччини. Реформація та контрреформація на словацьких землях. Словаччина в період угорських антигабсбурзьких виступів ГабораБетлена і Дьордя I Ракоці та в роки австрійсько-османських воєн XVII ст. Становлення словацької культури. Місце і роль Нітри в культурному житті словаків. Розвиток освіченості. “Академія Істрополітана”. Архітектура словацьких міських центрів (храм Св. Марії поблизу Нітри, замок у Спиші та ін.). Розвиток живопису та скульптури в X–XV ст. Процес формування словацької народності в XVI ст. Вплив Реформації на розвиток словацької культури. Література: світська і духовна поезія (В.Мадер, Я.Бокатіус, П. Беніцький та ін.), прозові твори на релігійно-побутові теми, мемуари та розповіді про подорожі. Діяльність Д. Горчички. Архітектура в XVI–XVII ст.: перехід від готичного стилю до Ренесансу.

Тема 8. Австрійські землі. Бабенберги і процес становлення австрійських земель. Відвоювання марки і перші кроки династії Бабенбергів у Австрії. Назва Австрія. Консолідація бабенберзької марки. Маркграф Леопольд III (1095–1136 рр.) та утворення князівства на австрійських землях. Герцогство Австрія. Церковно-монастирська культура. Шкільна освіта. Соборні школи у Зальцбурзі, Пассау, Бріксені. Монастирська школа Гетвайга. Монастирська школа Райхерсберга. Теологічні тексти, релігійна поезія, історіографія. Єпископ Оттон Фрайзінзький. Магнус Райхенберзький. Німецькомовна авторка Ава та її твори. Культ Марії.

Австрійські землі наприкінці XII – у першій половині XIII ст. Доба розквіту Австрії Бабенбергів. Криза і занепад князівства Бабенбергів. Політична історія австрійських альпійських земель у зрілому Середньовіччі. Штирія. Каринтія. Крайна. Зальцбург. Тироль. Форарльберг. Колонізація земель у зрілому Середньовіччі. Економічне життя у зрілому Середньовіччі. Церковна і куртуазна культура.

Пізнє Середньовіччя (1246–1526) і Габсбурзьке “володіння Австрією”. Боротьба за спадщину Бабенбергів. Чеський король Пршемисл Отакар II. Перші кроки Габсбургів у Австрії. Графи Герцські, їх землі й володіння. Поширення і зміцнення влади Габсбургів у східноальпійських землях. Поділи влади у пізньому Середньовіччі. Період Австрійських заворушень за імператора Фрідріха III. Австрія і Бургундія. Боротьба з Францією та Угорщиною. Від Середньовіччя до Нового часу. Поселення пізнього Середньовіччя. Економічне життя пізнього Середньовіччя. Духовна культура австрійського пізнього Середньовіччя.

Реформація і Контрреформація (1526–1648). Королівські вибори 1526 року та управлінська реформа Фердинанда I. Бої в Угорщині (1526–1562). Імперська політика і конфесійне питання. Наступ протестантизму в габсбурзьких землях. Поділ володіння австрійськими спадковими землями поміж синами Фердинанда I. Правління Рудольфа II. Контрреформація і боротьба з турками. “Чвара братів Габсбургів”. Імператор Матіас та

передісторія Тридцятилітньої війни. Тридцятилітня війна. Вестфальський мир і Австрія. Розселення і пропорції населення у конфесійний період. Господарство періоду “раннього капіталізму”. Духовна культура конфесійної доби.

Тема 9. Землі Західного Балкану (Чорногорія, Боснія, Далмація, Дубровник). Перші державні утворення на території Чорногорії. Об’єднання Зети з Рашкою та його наслідки. Внутрішня та зовнішня політика роду Црноєвичів в XV ст. Експансія Османської імперії та Венеції. Чорногорія під владою османів. Повстання 1513 р.: причини та наслідки. Соціально-економічний лад. Чорногорія наприкінці XVI – першій половині XVII ст. Духовна та матеріальна культура Чорногорії в Середні віки.

Особливості географічного розташування західно-балканських сербських племен. Відокремлення Боснії від сербських областей. Становлення Боснійського королівства. Специфіка впливу християнства на босняків – богомільський рух. Боснійська бановина. Соціально-економічний розвиток Боснії: розвиток землеробства та гірничої справи. Громадянська війна другої половини 60-х рр. XIV ст. Боснія за правління Твртко I (1353–1391 рр.). Внутрішньо- і зовнішньополітичні причини занепаду Боснійської держави. Боснійсько-угорські та боснійсько-турецькі відносини в XIV–XV ст. Діяльність Степана Вукчича – правителя Герцеговини (Південної Боснії). Боснія та Герцеговини у складі Османської імперії: політичний та соціально-економічний аспекти проблеми. Ісламізація населення: причини та наслідки. Культура. Соціокультурний зміст богомільства. Специфіка духовної та матеріальної культури боснійського народу.

Венеційська експансія в Далмації. Специфіка розвитку далматинського міста. Далматинська торгова республіка Дубровник. Економічні та політичні здобутки Дубровнику в першій половині XV ст. Актуалізація османської загрози та її наслідки.

Далматинсько-дубровницьке літературне Відродження XVI–XVII ст.: Марко Марулич, Шишко Менчетич та Джоре Држич. Архітектура та мистецтво.

Тема 10. Литовська держава. Литовські землі в XIII ст. Міндовг. Гедимін (1316–1341 рр.) і утворення Великого князівства Литовського. Ольгерд (1341–1377 рр.) і Кейстут (1345–1382 рр.). Територіальне зростання Великого князівства Литовського. Федеративний характер держави. Відносини з Польщею та Тевтонським орденом. Ягайло і укладення Кревської унії з Польщею. Доба Вітовта (1392–1430 рр.). Грюнвальдська битва. Городельська унія. Свидригайлові війни. Велике князівство Литовське у XV–XVI ст. Зовнішня політика. Военно-ідеологічне протистояння з Московською державою. Внутрішня політика литовських князів. Національні й релігійні розходження. Політичний устрій Великого князівства Литовського. Державні органи управління. Великий князь і Рада панів. Вальний сейм. Державне управління воєводствами і староствами. Повітові органи управління. Міське управління. Соціальний склад населення. Шляхта і селянство. Литовські статuti 1529, 1566 і 1588 рр. Лівонська війна. Люблінський сейм та унія 1569 р.

Культура Великого князівства Литовського. Архітектура і мистецтво. Історико-літературні твори: “Літописець великих князів литовських”, “Білорусько-литовський літопис 1446 року”, “Хроніка великого князівства Литовського і Жомойтського”, “Хроніка Биховця”. Митрополит Спиридон “Виклад про православну істинну віру”. Релігійні твори митрополита Григорія Цимблака. Юрій Дрогобич (Котермак). Франциск Скорина. Миколай Гусовський. Михалон Литвин. Августин Ротундус.

Тема 11. Валахія і Молдавія. Формування валаської і молдавської середньовічної народностей. Соціально-економічний розвиток Карпато-Дунайських земель у XIII–XIV ст. Перші ранньодержавні об’єднання. Утворення князівств Валахії (ЦараРоминяска) і Молдавії. Державний устрій Валахії і Молдавії. Процес феодалізації. Розвиток ремесла і торгівлі. Виникнення міст. Політичний розвиток Валахії й Молдавії в умовах експансії Османської імперії. Культура Валахії і Молдавії XIII–XIV ст. Поширення слов’янської релігійної літератури. Нямецький монастир у Молдавії. Збірник церковних пісень валаського логофета Філосо. Церковні твори ченця Путнянського монастиря Євстафія та ігумена Нямецького монастиря Феодосія. Григорій Цамблак і перша оригінальна праця молдавської літератури “Мучеництво Святого і Славного мученика Іоанна Нового”. Молдавський книжник мініатюрист і чернець

Гавриїл Урік (“Тетраєвангеліє”). Юридичні трактати. Слов’янський переклад трактату “Синтагми” МатфіяВластаря.

Молдавське і Валаське князівства у XVI–XVII ст. Встановлення залежності від Османської імперії. Сільське господарство, міста, торгівля. Особливості становища селян. Зростання великого землеволодіння. Зміни в середовищі панівного стану. Селянські рухи. Боротьба проти османського панування. Культура Дунайських князівств у XVI–XVII ст. Розвиток книго друку-вання. Створення офіційних хронік. Боярське літописання. Відкриття Слов’янської школи при церкві Св.Георгія в Бухаресті та господарської школи в Тирговішті. Заснування Слов’яно-греко-латинської академії.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання (денна, заочна)					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
Модуль 1						
Змістовий модуль 1.						
Тема 1. Давні слов’яни в історії Центрально-Східної Європи.	10	3	2			5
Тема 2. Болгарія.	11	3	3			5
Тема 3. Сербія.	10	3	2			5
Тема 4. Хорватія та Словенія	10	3	2			5
Тема 5. Польща та Помор’я	11	3	3			5
Тема 6. Чехія	10	3	2			5
Разом за змістовий модуль 1	62	18	14			30
Змістовий модуль 2.						
Тема 7. Угорщина	12	3	3			6
Тема 8. Австрійські землі	13	3	3			7
Тема 9. Землі Західного Балкану (Чорногорія, Боснія, Далмація, Дубровник)	9	2	2			5
Тема 10. Литовська держава	11	3	3			5
Тема 11. Валахія і Молдавія	13	3	3			7
Разом за змістовий модуль 2	58	14	14			30
Разом	120	32	28			60

6.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Свідчення візантійських авторів V–X ст. про слов’ян	3	
2	Болгарські землі під владою Візантійської імперії в XI–XII ст.	3	
3	Місія Константина (Кирила) й Мефодія та її роль в утвердженні християнства у Великій Моравії.	3	
4	Полабські й поморські слов’яни в XI–XII ст.	3	
5	Сербське суспільство і держава згідно з даними	3	

	“Законника Стефана Душана”		
6	Південні слов’яни під владою Туреччини в XIV–середині XVII ст.	3	
7	Гуситський рух у Чехії в XV ст.	3	
8	Польська держава в часи “шляхетської демократії” (XVI – перша половина XVII ст.)	3	
9	Словацькі землі у складі Австрійської імперії (XVI – перша половина XVII ст.)	4	
Разом		28	

* використання елементів неформального навчання – здобувач із запропонованих як альтернативних форм практичних занять (проходження дотичних до тем модуля онлайн курсів на платформах Прометеус, Освіторія, EdEra та ін.) може обрати 1 і за наявності сертифіката отримати кількість балів передбачених за конкретну тему

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	Давні слов’яни в історії Центрально-Східної Європи	3	
2.	Утворення та розвиток Першого Болгарського царства	3	
3.	Утворення та розвиток Сербської держави	3	
4.	Виникнення Хорватської держави	3	
5.	Великоморавська держава	3	
6.	Чеська держава Пршемисловичів у IX–XII ст.	3	
7.	Поява мадярських племен у Подунав’ї створення Угорського королівства	3	
8.	Польська держава Пястів у X–XII ст.	3	
9.	Полабські та поморські слов’яни у VIII–X ст.	3	
10.	Друге Болгарське царство	3	
11.	Сербська держава у XIII–XV ст.	3	
12.	Боснійська держава у XIII–XIV ст.	3	
13.	Валахія і Молдавія у XIII–XVII ст.	3	
14.	Чеські землі у XIII–XVII ст.	3	
15.	Соціально-економічний та політичний розвиток Польщів XII–XV ст.	3	
16.	Велике князівство Литовське у XIII–XVI ст.	3	
17.	Угорське королівство у XIII –XV ст.	3	
18.	Австрія у XVI – першій половині XVII ст.	3	
19.	Розробка тестів для поточного або підсумкового контролю за темами, що вивчаються в шкільному курсі історії (7 клас). (Див.: Шкільні підручники для закладів загальної середньої освіти. Всесвітня історія. URL: https://pidruchnyk.com.ua/istorija_serednih7	6	
Разом		60	

6.5. Перелік питань для підсумкового контролю

1. Слов’яни в стародавній історії Центрально-Східної Європи.
2. Етнічні зміни у Центральній і Південно-Східній Європі у II–IX ст.
3. Полабські й поморські слов’яни у VIII–XII ст.

4. Проникнення протоболгар на Балкани, утворення і розквіт Першого Болгарського царства.
5. Болгарські землі під владою Візантійської імперії в XI–XII ст.
6. Друге Болгарське царство.
7. Утворення та розвиток Сербської держави (IX – XIIст.).
8. Сербія в другій половині XII– середині XIV ст.
9. Сербія в середині XIV–XV ст.
10. Боснійська держава у XIII–XV ст.
11. Виникнення Хорватської держави та проголошення її королівством (IX – поч.XII ст.)
12. Хорватія в XII–на початку XVI ст.
13. Словенські землі в XII–XV ст.
14. Міста-держави Далмації у X–XV ст.
15. Албанські князівства у XIII – XV ст.
16. Дунайські князівства у X–XIV ст.
17. Дунайські князівства у XV– на початку XVI ст.
18. Угорське королівство у X– на початку XIV ст.
19. Угорське королівство у XIV– першій третині XVI ст.
20. Великоморавська держава.
21. Польська держава Пястів у X–XII ст.
22. Польща в середині XII–середині XIV ст.
23. Польща в середині XIV–XV ст.
24. Чеська держава Пршемисловичів у IX–XII ст.
25. Чеське королівство XII–XIV ст.
26. Передумови густитського руху. Діяльність Яна Гуса.
27. Соціальна й політична боротьба в Чехії у 1415–1437 рр.
28. Чехія у 1437–1526 рр.
29. Чехія в 1526–1620 рр.
30. Південнослов'янські землі під владою Османів (XV–XVII ст.)
31. Боротьба південнослов'янських народів проти османського панування (XV–XVII ст.)
32. Хорватія під владою Габсбургів (XVI–XVII ст.)
33. Словенські землі у XVI–XVII ст.
34. Соціально-економічний розвиток Польщі у XVI – першій половині XVII ст.
35. Політичний розвиток Польщі у XVI – першій половині XVII ст.
36. Велике князівство Литовське у XIII–XVIст.
37. Австрія у XVI – першій половиніXVIIст.
38. Словацькі землі у складі Австрійської імперії (XVI – перша половина XVII ст.).
39. Угорські землі під владою Османської імперії (друга половина XVI – перша половина XVIIст.).
40. Угорські землі під владою Габсбургів (друга половина XVI – перша половина XVIIст.).
41. Трансильванське князівство у XVI – першій половині XVII ст.
42. Молдавія і Валахія у другій половині XVI– першій половині XVII ст.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Вивчення курсу потребує спеціального матеріально-технічного/або інформаційного забезпечення: проєктор для перегляду презентацій у форматі MS PowerPoint, використання комп'ютерів, історичних та контурних карт, унаочнень.

У разі дистанційного навчання – інтернет (ZOOM, MOODLE).

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Базова

1. Zubánics László. Közép-Kelet-Európa története és kultúrája. Szöveggyűjtemény gyakorlati (szeminárium) foglalkozásokhoz. Хрестоматія. Ужгород: ПП «Аутдор-Шарк», 2022. 100 с.
2. Балух В.О., Коцур В.П. Історія середніх віків: У 2 т. / В.Балух, В.Коцур. – Чернівці: Наші книги, 2016. – Т.1-2.
3. Дейвіс Норман. Боже ігрище. Історія Польщі. Київ, 2008.
4. Зубанич Л. Л. Історія та культура країн Центрально-Східної Європи у добу Середньовіччя. Методичні рекомендації та робоча навчальна програма. Ужгород: ПП «Аутдор-Шарк», 2023. 160 с.
5. Камінський Анджей. Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів 1505-1795. Київ, 2011.
6. Потульницький В. Корона і ціна. Історіософія династичної історії Центральної та Східної Європи IX –XVIII століть. Львів, 2018.
7. Хрестоматія з історії західних і південних слов'ян / за ред. В. Ярового. Т.2 Нова доба. Київ, 2016.

Додаткова

1. Dejinyzemi Koronyceske. Odprichodu slovanu do roky 1740. Praha, 1997.
2. Dynastie Europy. Jagiellonowie // Wojciech Dominiak, Bożena Czwojdrak, Beata Jankowiak-Konik. — Warszawa: Agora SA, 2010. — 139 s.
3. Jagiellonowie, M.: Leksykon biograficzny. — Kraków, 1996.
4. Kłochowski J. Młodsha Europa. Warszawa, 1998.
5. Remembering the Jagiellonians // Edited by Natalia Nowakowska. — New York, NY: Routledge, 2018
6. Topolski J. Historia Polski: Od czasów najdawniejszych do 1990 r. Wyd.6. Warszawa, 1995.
7. Wielka historia Polski. Kraków, 1997-2000. Т.1-12.
8. Ангелов Д. История на българската средновековна държава и право. С., 1992.
9. Андрусак Я. Роль чеського дворянства у військово-політичному протистоянні між Владиславом II Ягеллоном та Матяшем Корвіном у 1471–1475 рр. // Ужгородські чеські наукові читання: міжнародна науково-практична конференція УжНУ. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2013. С. 62-67.
10. Андрусак Я. Я. Боротьба Владислава II Ягеллона за збереження влади в угорському королівстві (1490-1494 рр.) // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Історія. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2012. Вип.28. С. 80-85.
11. Археологія давніх слов'ян: Дослідження і матеріали / Д.Н. Козак (відп. ред.). – К., 2004.
12. Балух В. О. Фільваркове господарство Польщі в XVI–XVII ст. – Чернівці, 1999.
13. Баран В.Д. Давні слов'яни. – К., 1998.
14. Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловський Р.В. Походження слов'ян. – К., 1991.
15. Баран Я.В. Слов'янська община. – К., Чернівці, 2004.
16. Блануца А. Джерела дослідження політики земельних надань Ягеллонів на українських землях Великого князівства Литовського / А. Блануца // Україна в Центрально-Східній Європі. - 2015. - Вип. 15. - С. 329-348.
17. Блануца А. Земельна політика Ягеллонів на українських теренах Великого князівства Литовського (1440-1572 рр.) / Відп. ред. П. Сас. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2017. – 423 с.
18. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально–Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. Київ, 2004.
19. Власто А.П. Запровадження християнства у слов'ян: Вступ до середньовічної історії слов'янства. – К., 2004.
20. Вулф Л. Винайдення Східної Європи: мапа цивілізації у свідомості епохи Просвітництва / Ларі Вулф; пер. з англ. С. Біленького. К.: Критика, 2009. 591 с.

21. Гваньїні О. Стисла історія Богемії // Хроніка 2000. – К., 1999. – Вип. 25-26. – Ч. I. – С. 32-42.
22. Гриневич Т. Кревська унія в дискусіях польських істориків міжвоєнного часу / Т.Гриневич // Студії з архівної справи та документознавства.– К., 2010. –т. 18. – С. 149–156.
23. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: Портал, 2022. 408с.
24. Гулак М. Правові відносини поморських слов'ян. – К., 1997.
25. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації. – К.,2000.
26. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації. / Пер. з англ. – К., 2000
27. Дебидур А. Дипломатическая история Европы: от Венского до Берлинского конгресса (1814-1878). В 2-х томах. – М., 1995;
28. Дейвіс Норман. Боже ігрище: історія Польщі-/ пер. з англ. П. Таращук. Київ: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2008. 1080 с.
29. Джеджора О. Історія європейської цивілізації. Частина I. До кінця XVIII століття. Львів: В-во ЛБА, 1999. 448 с.
30. Етнокультурні процеси в Південно-Східній Європі в I тисячолітті н.е.: Зб. наук. праць. – К.-Львів, 1999.
31. Єславіч Б. Історія Балкан XVIII-XIX століття. Київ, 2003.
32. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів, 2002.
33. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – Л., 2002.
34. Звягіна О. Зовнішня політика Польського королівства у Центрально-Східній Європі в умовах міждинастичного суперництва Ягеллонів і Габсбургів (1507–1548 рр.) – Дис. на здобуття наукового ступеня к.і.н. – Запорізький національний університет. Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2018.
35. Звягіна О. Формування нових особливостей політичного розвитку Центрально-Східної Європи. Боротьба за угорську та чеську корони 1526 р.//Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. – Вип. 2. – Ч. 2
36. Звягіна О. Ягеллони та Габсбурги: боротьба за імператорську корону (1519 р.) / О. М. Звягіна // [Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету](#). - 2014. - Вип. 39. - С. 197-203.
37. Іналджик Г. Османська імперія. Класична доба. 1300–1600.– К., 1998.
38. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.) Курс лекцій: Навч. Посібник /В. І.Яровий, П. М.Рудяков, В. П.Шумило та ін. К., 2001. 628 с.
39. Історія західноєвропейського Середньовіччя: хрестоматія: навч. посібник / упоряд. М.О.Рудь. К.: Либідь, 2005. 656 с.
40. Історія південних і західних слов'ян: Підручник /За ред. І.М.Гранчака, А.Ф.Кізченка, В.П.Чорнія. – К., 1987.
41. Історія Центрально-Східної Європи / Посібник для студентів історичних та гуманітарних факультетів університетів. За ред. Леоніда Зашкільняка. Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2001. 660 с.
42. Історія Центрально-Східної Європи / Посібник для студентів історичних та гуманітарних факультетів університетів. За ред. Леоніда Зашкільняка. Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2001. 660 с.
43. Казаков О. О. Династична боротьба за трон угорського королівства на початку XIV століття // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2013. Вип. 1 (30). С. 73–79.
44. Ключовський Є. Історія Польщі до кінця XV ст. Сандомир, 2005.

45. Копійка В.В. Європейський Союз: історія і засади функціонування. [2-ге вид., випр. I доп.]. Київ: Знання, 2012. 759 с.
46. Коротка історія Угорщини. – Ніредьгаза, 1997.
47. Країнознавство: Навч. посібник. – К., 2004. – Ч.2.
48. Крикун М. Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV-XVIII ст. Кордони воєводств у світлі джерел. – К., 1993
49. Кріль М.М. Історія країн Центрально-Східної Європи. Навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 284 с.
50. Кріль М.М. Історія країн Центрально-Східної Європи. Навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 284 с.
51. Кріль М.М. Історія Словаччини / М.Кріль. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2006. – 264 с.
52. Літопис руський. За Іпатським списком / Пер. з давньорус. Л.Є.Махновця; Відп. ред. О.В.Мишанич. – К.: Дніпро, 1989.
53. Ліхтей Ігор. Між Штауфенами і Вельфами: консолідація Чеського королівства та зміцнення його міжнародного статусу за правління Пршемисла Отакара I (1197–1230): моногр. – Ужгород : Поліграфцентр “Ліра”, 2011. – 336 с.
54. Лужицькі серби. Львів, 1997.
55. Огієнко І. Костянтин і Мефодій. Їх життя та діяльність. Історично-літературна монографія. – Вінніпег, 1970.
56. Павленко Ю.В. Передісторія давніх русів у світовому контексті. – К., 1994.
57. Пастернак Я. Ранні слов'яни в історичних, археологічних та лінгвістичних джерелах. – Н. - Й., 1975.
58. Петров В.П. Етногенез слов'ян: Джерела, етапи розвитку і проблематика. – К., 1972.
59. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. / пер. з англ. Романа Ключка. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 496 с.
60. Повість минулих літ / Пер. Л.Махновець. – К., 1996.
61. Похилевич Д.Л. Польща в добу феодалізму. – Львів, 1965.
62. Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян: Зб. наук. праць. – К.- Л., 1997.
63. Пурковић М. Историја Срба. Београд, 1997.
64. Рудь М.О. До питання про генезис міст у полабсько-прибалтійських слов'ян в епоху раннього середньовіччя // Вісник КДУ. – Історичні науки. – 1990. – Вип. 32. – С. 70–76.
65. Славистичні науково-освітні центри в Україні. – К., 1995.
66. Старожитності Русі-України. – К., 1994.
67. Товтин Я. Битва під Могачем та її наслідки для земель Угорського королівства // Acta Hungarica.– 2007. – Вип. 8. – С. 322-326.
68. Товтин Я., Андрусак Я. Суперництво між Габсбургами та Ягеллонами за чесько – угорський трон (середина XV–початок XVI ст.) // Наукові записки Тернопільського національного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2008. – Вип. 1. – С. 198-202.
69. Товтин Я.І. Суспільно-політичне становище словацьких земель у складі монархії Габсбургів (1526–1610 рр.): монографія. – Ужгород: Поліграфцентр “Ліра”, 2011. – 160 с.
70. Ђирковић С. Срби у средњем веку. Београд, 2005.
71. Хрестоматія для студентів історичних факультетів вищих навчальних закладів України. – Харків, 2000.
72. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн. – К., 1998.
73. Хрестоматія з історії західних і південних слов'ян. / за ред. В. Ярового. Т.2. Київ: Нова доба, 2016.
74. Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя) / упоряд. В.І.Яровий, С.М.Мотрук, В.П.Шумило та ін.; за ред. В.І.Ярового. – К.: Либідь, 2011.
75. Центральна і Східна Європа в XV– XVIII століттях: Питання соціально-економічної та політичної історії. До 100-річчя від дня народження проф. Дмитра Похилевича / За ред. Л. Зашкільняка та М. Крикуна. – Львів, 1998.

76. Чичуров И. С. Византийские исторические сочинения. – М., 1981. 106.
77. Чорній В. Історія Болгарії. Львів, 2007.
78. Чорній В. П., Чорній А. В. Історія південних і західних слов'ян. – Рівне, 2000.
79. Чорній В. Слов'янознавчі студії. Львів, 2002.
80. Чорній В.П. Історія Болгарії / В.Чорній. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2007. – 404 с.
81. Яковенко Н. *Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України*. К., 2005.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами(Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)